

Beheer van heide door schaapskudde. Foto Ralf Liebhold

Rewilding in de Lage Landen

Tekst Henk van der Scheer

De Lage Landen is een regio in Noordwest-Europa die ongeveer overeenkomt met de huidige Benelux en de Franse departementen Nord, Pas-de-Calais, het graafschap Artesië en de Franse regio Picardië ten noorden van de Somme, aldus wikipedia.org. Over Rewilding in die Lage landen valt het een en ander te lezen in hoofdstuk 13 van het boek *Natuurbeheer, Praktijk en wetenschap hand in hand* (Van Uytvanck e.a., 2022). In hoofdstuk 13 gaat het over natuurlijke processen aan het roer bij rewilding. Het hoofdstuk is geschreven door dr. Schowanek, Norwegian University of Life Sciences te Ås en Prof. dr. Van Meerbeek, Katholieke Universiteit Leuven.

Rewilding beoogt ruimte te bieden aan natuurlijke processen, zonder dat de mens hier de leidende kracht is. Deze natuurlijke processen worden geïnspireerd door zogenaamde hoeksteen-soorten (soorten met een grotere invloed op ecosystemen dan hun aantal doet vermoeden) en door factoren van de leefomgeving, zoals klimaat en bodem. De vraag is hoe men dat moet doen in een delta met veel water en met nog veel meer mensen? Rewilding, een ongerepte wildernis, terugbrengen in zo'n gebied behoort niet meer tot de mogelijkheden. Een ongerepte wildernis zonder menselijke invloed is hier ondenkbaar.

Wel is het mogelijk een landschap, dat in slechte staat verkeert, weer natuurlijker maken. De schrijvers definiëren rewilding als 'Natuurherstel met als doel (gedeeltelijk) zelfregulerende en complexe ecosystemen te maken door natuurlijke processen te herstellen en menselijke ingrepen zoveel mogelijk te beperken'. Een ecologische verwildering dus. Niet-menselijke processen, die onze landschappen en de biodiversiteit vormgeven, dienen voorop te staan. Daarbij kan gedacht worden aan soorteninteracties zoals predatie, begrazing en beïnvloeding van elkaar, aan natuurlijke dynamiek zoals overstromingen en stormen, aan weers-

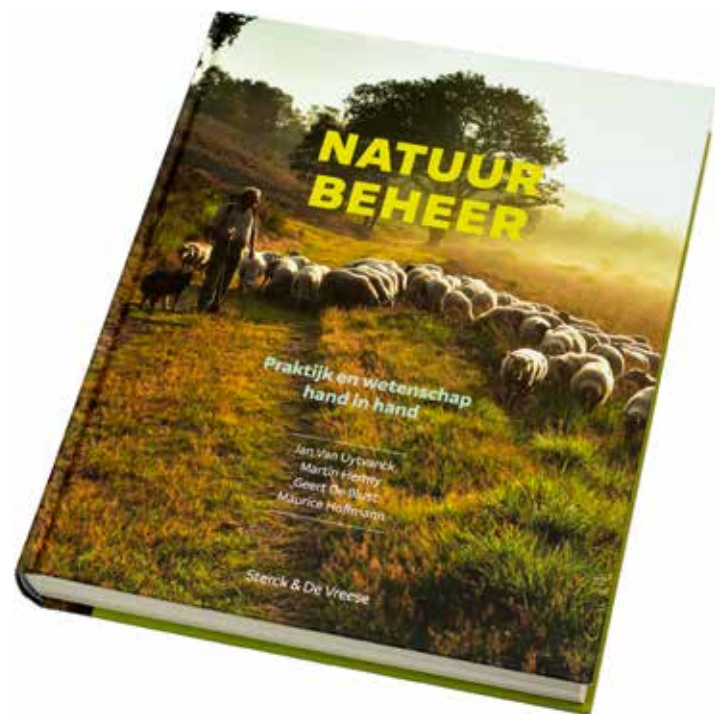

Foto Abe Maaijen

omstandigheden, aan cycli van voedingsstoffen en aan natuurlijke opvolging van soorten. Wel blijft menselijk ingrijpen te allen tijde mogelijk. Klassieke natuurbeschermers richten zich meer op een harmonieus samengaan van mens en natuur en belangrijk is om zorg te hebben voor de kwetsbare natuur. Dat is een visie die berust op het idee van het rentmeesterschap, waarin de mens zich moreel verantwoordelijk acht voor de zorg door kwetsbare natuur actief te beheren.

Dergelijke natuurbeschermers richten hun beheeracties op het behoud van soortenrijke half-natuurlijke en cultuurlandschappen. Die levensgemeenschappen zijn over het algemeen weinig dynamisch. Bij rewilding daarentegen zijn er dus geen vaste doelsoorten of –habitats vastgelegd voor een bepaalde plaats en is de natuur onvoorspelbaar van aard. Toch kunnen in veel gevallen beide methodes naast elkaar gebruikt worden voor het beheer van eenzelfde gebied.

Uitgangspunt

In de VS nemen sommige rewilders expliciet het Pleistoceen als referentiepunt voor natuurherstel. Dit omdat aan het einde van het Pleistoceen, de periode van 2,6 miljoen jaar tot 11.500 jaar geleden, de meeste grote zoogdieren uitstierven na de kolonisatie door de eerste mensen. Men wil de uitheemse, grote diersoorten zoals leeuwen of olifanten introduceren om de verloren gegane natuurlijke processen te herstellen. Toch bleef het in de VS grotendeels een 'papieren idee', maar elders kwam het wel van de grond. Het bekendste voorbeeld is het 'Pleistocene Park', een experiment in Siberië waar wetenschappers muskussen, jaketpaarden en bizons introduceerden om de mammoetsteppe uit het Pleistoceen opnieuw tot leven te wekken en daarmee de onderliggende permafrost te beschermen (Zimov, 2005). In de periode 1950-2010 liep in Zuid- en Oost-Europa het platteland grootschalig leeg: het akkerland nam maar liefst met 19% af. Tegelijkertijd keerden wilde soorten terug, zoals de wolf, bever en lynx. Een passieve rewilding die de stoot gaf tot de oprichting van de Europese organisatie 'Rewilding Europe', die vervolgens een actieve rewilding ging nastreven. Hier gebruikt men het verleden meer als inspiratiebron dan als doel (Carver e.a., 2021). Dat neemt niet weg dat het rewilding-denken sterk beïnvloed is door studies die laten zien hoe ecosystemen eruitzagen voor de moderne mens (*Homo sapiens*) verscheen.

Megafauna

Meer dan 40 miljoen jaar geleden domineerde megafauna de aarde. De meeste van die grote diersoorten waren zoogdieren die meer dan 1000 kilogram wogen. Ook in de Lage Landen leefden in de warme periode voor de laatste ijstijd olifanten zo groot als een dubbeldeksbus, zo'n vier meter hoog. Er liepen hier oerossen rond die bejaagd werden door leeuwen, hyena's en sabeltandtijgers (*Homotherium latidens*), geen familie van de huidige tijgers. Op de rivieroever graasden toen nijlpaarden, neushoorns en andere grote dieren in een klimaat dat vergelijkbaar was met dat van vandaag (Keen e.a., 1999). Ook kwamen er al

Sabeltandtijger. Foto Daniel Eskridge

moderne diersoorten voor in de levensgemeenschap. Onze inheemse neushoorns leefden van elzen en andere inheemse planten. Aan het eind van het Pleistoceen en tijdens het Holoceen, circa 50.000 jaar geleden tot heden, stierven veel van deze diersoorten uit. Dat begon in Afrika en verspreide zich naar Europa en de andere werelddelen. Wel hield de wolharige mammoet nog een tijdje stand tot ook die ongeveer 4000 jaar geleden uitstierf. Er zijn steeds meer aanwijzingen dat de moderne mens verantwoordelijk is voor die uitstervingsgolf (Sandom e.a., 2014). De megafauna verdween dus, vermoedelijk door de invloed van de moderne mens, die miljoenen jaren lang een belangrijke kracht vormde achter de natuurlijke processen.

Modern versus oud

Overigens zijn de hedendaagse dieren ook al oud. De meeste 'moderne' zoogdiersoorten en vogelsoorten zijn één à twee miljoen jaar oud. De meeste 'moderne' insectensoorten bestonden al twee tot drie miljoen jaar geleden; al zijn er ook die veel ouder zijn zoals de termieten. En de meeste plantensoorten zijn ook nogal oud. Zo kwamen eiken (*Quercus* sp.) al tijdens het krijt voor, meer dan 65 miljoen jaar geleden. Veel hedendaagse soorten zijn ouder dan toen het menselijk

beheer begon, z'n acht miljoen jaar geleden. Zelfs soorten die men associeert met half-natuurlijke landschappen zoals de hamster zijn niet in die landschappen ontstaan, maar ver daarvoor. Rewilding laat zich daarom inspireren door ecosystemen die bestonden voor de hedendaagse mens (*Homo sapiens*) verscheen. Dit omdat die systemen relevanter zijn voor 'moderne' soorten. Soortcombinaties zoals wij die nu kennen, zijn geen stabiele ecologische eenheden. Ze zijn dynamisch en vergankelijk. Wanneer de ecologische condities veranderen vertoont elke soort zijn specifieke reactie. Zo kwamen tijdens het Pleistoceen rendieren en gevlekte hyena's samen in Europa voor. Functionele combinaties, dat wil zeggen soorten met soortgelijke kenmerken en ecologische effecten, lijken wél stabiel. Daarom hechten rewilders wél belang aan functionele samenstellingen en de aanwezigheid van 'functionele types'. Als die soorten niet beschikbaar zijn, staat rewilding open voor het gebruik van 'functionele substituten', uitheemse soorten die een uitgestorven soort kunnen vervangen.

Natuurlijke processen als drijvende kracht

rie natuurlijke processen zijn drijvende krachten achter biodiversiteit. Dat betreft begrazing, predatie en detritivo-

rie, oftewel het consumeren van dood organisch materiaal. Raven, gieren, aaskevers en micro-organismen houden zich met dat laatste bezig. De Europese wetgeving laat toe dat wilde dieren in de natuur blijven liggen na hun dood, maar karkassen van gedomesticeerde herbivoren, zoals runderen en paarden, moeten worden geruimd, al kan een uitzondering worden gevraagd voor karkassen van gedomesticeerde dieren in geval er bedreigde diersoorten die men graag wil behouden, in het gebied een rol spelen (Colijn en Beekers, 2013). In Nederland worden uitzonderingen toegepast in de Oostvaardersplassen en de Veluwezoom. België kent geen gebieden met een uitzondering. Andere krachten zijn migratie en dispersie (= verspreiding) en abiotische verstoringen zoals door water en vuur. Migratie bevordert de verspreiding van zaden, waardoor planten andere regio's kunnen koloniseren. Hoe groter de diersoort hoe beter de verspreiding van de zaden. Het aanleggen van corridors bevordert de migratie tussen geïsoleerde natuurgebieden. Overstromingen zorgen voor fysieke verstoringen en wijzigingen in de water- en nutriëntenhuishouding. Het bedijken en rechttrekken van rivierbeddingen heeft de dynamische effecten van

waterlopen duidelijk ingeperkt. Maar het terugbrengen naar een oorspronkelijke natuurlijke situatie is niet altijd mogelijk door de grote bevolkingsdichtheid. Verstoring door vuur, met name blikseminslag, is in de Lage Landen minder bekend dan elders. Dat heeft te maken met lagere temperaturen en een vochtig klimaat hier. Het bewust toepassen van vuur, het in brand steken van bos en/of heidevelden, zal hier niet snel gebeuren.

Beheerstrategie

Het toepassen van vuur heeft een imagoprobleem, net als het uitzetten van predatoren. Eén van de grootste problemen bij rewilding is wijziging van de mentaliteit van stakeholders (belanghebbenden). Het huidige Europese natuurbeleid is niet afgestemd op de vrije, ongedefinieerde beheerdoelen. Beheerders worden door wetten en regelgeving gestimuleerd om bepaalde soorten en habitattypes te behouden, niet om ecosystemen te creëren die dynamisch evolueren. Niet voor niets heeft één van de gebiedsbeheerders het woord 'monumenten' in zijn naam staan. Onzekerheid en verandering zijn echter inherent aan natuurlijke processen. Hun rol zal alleen maar groter worden als de

invloed van de actuele klimaatverandering toeneemt. In Zuid-Afrika heeft men daartoe een beheerstrategie ontwikkeld die in samenspraak met stakeholders belangrijke ecologische variabelen in een natuurgebied vaststelt met een boven- en ondergrens. Beheerinterventies kunnen dan plaatsvinden als de variabelen drempelwaarden overschrijden. De visie van rewilding benadrukt dat ecosystemen er fundamenteel anders hadden uitgezien als de moderne mens ze niet had beïnvloed. Dat geeft ook een ander idee over inheems of uitheems (exoot).

In de volgende bijdrage over verwilderen gaat het over verwilderen in Nederland. Een ongerepte wildernis zonder menselijke invloed is ook in ons land ondenkbaar. Wel is het mogelijk een landschap dat in slechte staat verkeert door verlies aan biodiversiteit als gevolg van menselijke ingrepen weer natuurlijker maken door het toepassen van die ingrepen te beperken. ●

Literatuurlijst zie aanvullingen op de NBV-site: bit.do/aanvullingen-bijenhouden

Wolharige mammoet. Foto Dotted Yeti